

Göç Sürecinde Ergen Olmak

Being Adolescent in the Migration Process

Hüseyin DOĞAN¹

Sema BUZ²

Derleme / *Review*

Geliş Tarihi / *Received*: 13.03.2022

Kabul Tarihi / *Accepted*: 09.11.2022

Doi: 10.48146/odusobiad.1087253

Atıf / Citation: Doğan, H. & Buz, S., (2022). “Göç Sürecinde Ergen Olmak” ODÜSOBİAD 12 (3), 2797-2822 Doi: 10.48146/odusobiad.1087253

Öz

Göç, ergenlerin yaşamlarını derinden etkileyen, duygusal ve davranışsal birçok probleme zemin hazırlayan önemli bir olgudur. Ergenlerin hayatlarını yeni dahil oldukları toplumla uyumlu bir şekilde sürdürebilmeleri ve bireysel gelişimlerini sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmeleri açısından göç sürecinin sorunsuz bir şekilde başarılması önemlidir. Bu çalışmanın amacı, gelişimleri itibarıyla çocukluktan yetişkinliğe geçtikleri ara bir dönemde olan ergenlerin göç öncesi, sırası ve sonrasında yaşadıkları sorunların neler olduğuna ve bu sorunlara yönelik ne tür uygulamaların gerçekleştirilebileceğine dikkat çekmektir. Bu amaçla çalışmada öncelikle göç sürecinde yer alan ergenlerin gelişimsel özellikleri üzerinde durulmuş, göç sürecinde yaşadıkları sorunlara değinilmiş ve son olarak da bu sorunların çözümüne yönelik önerilere yer verilmiştir. Ergenler göç süreciyle birlikte farklı stres kaynaklarına maruz kalabilmekte, yaşanan bu tür maruziyetler ergenlerin farklı düzeylerde fiziksel, biyolojik ve sosyal problemler yaşamalarına neden olmaktadır. Bireylerin karşılaştıkları bu tür problemlerin üstesinden gelmeleri noktasında eğitim ortamlarını da içeren farklı sistemlere yönelik uygulamaların oluşturulması kimlik oluşumu sürecindeki ergenlerin kendilerine daha çok güven duymalarına ve olumlu aidiyet duygusu geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler Göç, göçmen ergenler, ergenlik dönemi problemleri, sosyal bütünleşme

Abstract

Migration is an important phenomenon that deeply affects the lives of adolescents and paves the way for many emotional and behavioral problems. It is important for adolescents to go through the migration process without any problems in order for them to continue their lives in harmony with the society they have just joined and to continue their individual development in a healthy way. The aim of this study is to draw attention to the problems experienced by adolescents, who are in an interim period from childhood to adulthood, before, during and after migration, and what kind of practices can be implemented for these problems. For this purpose, the developmental characteristics of the adolescents involved in the migration process were emphasized in the study, the problems they experienced during the migration process were mentioned, and finally, suggestions for solving these problems were included. Adolescents may be exposed to different sources of stress with the migration process, and such exposures cause them to experience different levels of physical, biological and

¹ Sorumlu yazar; Öğr. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Bulanık Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, e-mail: shuhuseyindgn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0375-8437

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-mail: semabuz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8326-3732

social problems. At the point of overcoming such problems that individuals face, the creation of implementations at different systems, including the educational settings, can help adolescents in the identity formation process to feel more self-confident and develop a positive sense of belonging.

Keywords Migration, migrant adolescents, the problems in adolescence period, social integration

Giriş

Tarihsel süreçte göçe neden olan faktörler gittikçe çeşitlenmiş, göçün dinamiği ve biçimi değişmiş ve göç olgusu insan yaşamının bir parçası olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Eroğlu, 2020a: 52). Yaşanan bu hareketlilik küreselleşmeyle birlikte giderek daha da karmaşık bir hale bürünmüştür (Çağlayan, 2006: 75). Göç sürecine etki eden bu dinamikler ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal vb. gibi farklı boyutlarda ele alınmaktadır. "Göç Kanunları" adlı çalışmasıyla göç alanındaki ilk kapsamlı kuramsal açıklamayı yapan Ravenstein, göçe neden olan faktörleri ekonomik, sosyal ve siyasi koşullar içerisinde değerlendirmektedir (Ravenstein, 1885). Lee 1966'da yayınladığı "Bir Göç Teorisi" adlı makalesinde ise Ravenstein'in göçmenlerden çok göçe odaklandığını ve göç çalışmalarında göçmenin göz ardı edilmemesi gerekliliğini ifade etmekte, bu noktada göç sürecine etki eden faktörler arasında bireysel faktörlerin de önemli olduğunu vurgulamaktadır (Lee, 1966). Günümüzde ise göç olgusu bu bireysel, siyasal ve sosyal faktörlerin ötesinde çok daha karmaşık ve çok katmanlı bir görünüm sergilemektedir.

Uluslararası Göç Örgütü'nün 2020'de yayınladığı Dünya Göç Raporu verilerine göre, 2016 itibarıyla 250 milyon kişi göçmen³ konumunda yer alırken bu sayı 2019'da 272 milyona yükselerek dünya nüfusunun yaklaşık % 3.5'ine denk gelmiştir (IOM, 2020). Yaşanan bu göç hareketleri yeterli ekonomik, eğitim, sağlık koşullarına ulaşmak vb. bireysel motivasyonlarla gerçekleşebildiği gibi son dönemlerde dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan politik baskı, iç savaş, terör olayları, doğal afetler gibi çevresel birtakım nedenlere bağlı olarak da gerçekleşebilmektedir (Doğan, 2020: 27). Gereğesi ve motivasyonu ne olursa olsun dahil olunan göç hareketlerinin bireyler açısından farklı deneyimlendiği bilinmektedir. Örneğin göçmenliğin getirdiği dezavantajlara yaşlılık, engellilik vb. kesişimsellikler açısından bakıldığında göç sürecinin bireyler açısından daha da güçleştiği görülmektedir (Eroğlu, 2020a: 52).

Göç, ergenlerin yaşamlarını derinden etkileyen, duygusal ve davranışsal birçok probleme zemin hazırlayan önemli bir olgu olup (Vural-Yüzbaşı, 2020: 187) tüm nüfus grupları açısından ortak güçlüklerin yanı sıra ergenler açısından çeşitli riskleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin düzensiz göçe katılanlar açısından sömürü, insan ticareti, dışlanma, gözaltına alınma ve sınır dışı edilme gibi çeşitli riskler söz konusudur. Genç kadınlar ve kız çocukları ise çocuk evliliği, cinsel sömürü, şiddet ve ücretsiz çalıştırılma gibi insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadır. Göç yolculuğu sırasında ise genç

³ "Göçmen", "mülteci", "sığınmacı", "ülkesi içinde yerinden edilenler", "geçici koruma statüsü altındaki bireyler" gibi kavramlar, hukuksal bağlamda çeşitli sebeplerle ülkesini terk eden insan gruplarının göç ettiği yerlerde sahip oldukları farklı statüleri ifade etmektedir. Çalışmada "göçmen" kavramı, göç sürecine dahil olan bütün bireyleri ifade eden şemsiye bir kavram olarak kullanılmıştır. Burada amaç kavramsal tekrarın önüne geçmektir.

göçmenler sosyal ağlarını kaybetme, ebeveynlerinin bakım ve koruması olmadan göç yolculuğuna çıkma dolayısıyla izolasyon, dışlanma ve güvencesizliği daha fazla deneyimleme durumuyla karşılaşabilmektedir. Göç sonrası ise yabancı düşmanlığı ya da ayrımcılıktan etkilenme, yeni dile hakimiyetin azlığı, farklı kültürel normlar, yasa ve düzenlemeler hakkındaki yetersiz bilgi ve yeni ülkedeki haklara erişim konusundaki bilgi eksikliği dezavantajlarını arttırabilmektedir (Global Migration Group, 2014).

Göç sürecinde bireylerin yaşadıkları sorunların tespiti ve bunlara yönelik çözüm mekanizmalarının geliştirilmesi ergenlik dönemindeki göçmenlerin gelişimsel süreçlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri açısından da çok önemlidir. Yapılan alan yazı taramasında ergen göçmenlerin yaşadıkları sorunlara yönelik farklı bağlamlarda çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu alanlar ergen göçmenlerin karşılaştıkları psikososyal sorunlar (Hettich, Seidel ve Stuhmann, 2020), kriz durumları (Streeck-Fischer, 2019), duygusal ve davranışsal sorunları (Philipp, 2020), göç sonrası zihinsel ve fiziksel sağlık durumları (Ünver, Çeri ve Perdahlı-Fiş, 2021), göç sonrası stres faktörleri (Dangmann, Solberg ve Andersen, 2021) ve göç sonrası bakım problemleri üzerinedir (Walker, Venta ve Galicia, 2020). Yapılan bu çalışmalar göçmen ergenlerin göç süreci boyunca karşılaştıkları sorunların deneyimlenen göç sürecine göre farklılık gösterdiğini göstermektedir. Ancak ergenlerin gelişimsel özellikleri açısından göç sürecinin ele alındığı herhangi bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle göçmen ergenlerin içinde buldukları gelişimsel dönemin özellikleri üzerinde durulmuş, ardından da göç sürecinde yaşadıkları sorunlar 'göç öncesi', 'göç sırası' ve 'göç sonrası' şeklinde kategorilere ayrılarak konuya yönelik analitik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ergenlik Dönemi ve Ergenlerin Gelişimsel Özellikleri

Deniz (2007)'e göre, insan gelişimi doğum öncesi süreçle başlayıp ölüme kadar devam eden bir dizi gelişimsel dönemlerden geçmektedir. Bireyin doğumundan ölümüne kadar olan bu süreç; çocukluk, ergenlik/gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi gelişimsel dönemlere ayrılmaktadır (Zastrow, Kirst-Ashman ve Hessenauer, 2019). Bu yaş dönemlerini kesin çizgilerle birbirinden ayırmak güç olmakla birlikte bu sınır, değişik ırklara mensup kişilere, cinsiyete, farklı iklim ve beslenme şartlarına göre farklılık göstermekte ve dönemsel ayrımlar arasında belirli ve ardışık bir seyir izlenmektedir (Kulaksızoğlu, 2019: 19). Örneğin; erken ergenlik dönemi kızlar için 11-13 yaş aralığında başlarken, erkeklerde bu dönem 13-15 yaş aralığında deneyimlenmektedir. Bu sınır kişinin yaşadığı iklim koşullarına, beslenme şartlarına, toplumun refah düzeyine ve kişinin yaşam tarzını etkileyen dinamiklere göre farklılaşabilmektedir.

Ergenlik, bireylerin biyolojik, bilişsel, mizaç, kişilik, motivasyon gibi birçok konuda gelişim kaydettiği bir dönemdir (Motti-Stefanidi vd, 2012). Bu noktada ergenlik dönemi, çocuklar ve ailelerinde pek çok değişikliğin meydana geldiği (Gül ve Güneş, 2009: 80), çocuklukla yetişkinlik arasında kalan bir "ara dönem" olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziksel olarak gelişim gösteren çocuklar bu dönemde duygusal birtakım iniş çıkışlar da yaşayabilmektedir (Gül ve Güneş, 2009: 80; Kulaksızoğlu, 2019: 35).

Örneğin; ergenler ciddi bir ortamda çok çabuk gülme durumuna geçebilir veya tam tersi bir durum yaşanabilir. Bu iniş çıkışlar da aile, arkadaş gibi bireyin yakın sosyal çevresi içinde daha fazla fark edilebilir.

Bunun yanı sıra ergenlik dönemindeki hormonal değişimler nedeniyle ergenler daha agresif tutumlar sergileyebilmektedirler. Çocukluktan yetişkinliğe geçişte önemli bir ara dönem olarak yer alan ergenlik dönemi fiziksel, bilişsel, ruhsal, hormonal açıdan büyük değişimlerin birlikte yaşandığı bir dönem olduğu için ergenlerin farklı, çelişkili veya tutarlı olmayan pek çok tepkisi söz konusu olabilmektedir. Öte yandan ergenlik kimlik kazanımı açısından önemli bir dönem olup ergenlerin hayattaki yerini, kendini ait hissedeceği konumu belirlemeye ve netleştirmeye ihtiyaç duyduğu, çokça özdeşim kurma denemelerinin olduğu bir dönemdir.

Psikososyal gelişim açısından değerlendirildiğinde ergenlik erken, orta ve geç ergenlik olarak üç döneme ayrılmaktadır (Chambers, 1995). Farklı bağlamlarda gelişimsel ödevlerin ayrı ayrı ortaya çıktığı bu dönem bireyler açısından farklı kazanımlar sağlamaktadır. Bu da aslında bireyin içerisinde bulunduğu döneme göre farklı bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu ve desteklenme sürecinde farklılıkların göz önünde bulundurulması hareket edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Erken Ergenlik

11-15 yaş arası olarak kabul edilen erken ergenlik döneminde hem kızlarda hem de erkeklerde hızlı gelişen fiziksel ve davranışsal değişiklikler görülür (Kulaksızoğlu, 2019: 20). Erkekler ve kızlar açısından farklı düzeylerde gelişimin kaydedildiği ergenliğin bu döneminde çevreye uyum konusunda sorunlar yaşanması kaçınılmazdır. Bu süreçte yaşanan sorunlar bireylerin baş etme kapasitelerini olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Derman (2008: 20)'a göre, hızlı fiziksel gelişime uyum ve değişikliklerle baş etme çabalarının görüldüğü bu dönemde ergenlerin en büyük uğraşı bedenleridir. Fiziksel ve hormonal değişimlere uyum gösterme çabalarının yoğun olduğu bu dönemdeki bilişsel gelişime bakıldığında ise somut düşünce tarzından soyut işlemlere doğru bir geçişin olduğu ve somut deneyimlerin ötesinde mantıksal çıkarımlar yapılarak idealist ve hipotetik düşünme kapasitesi edinme çabaları dikkat çekmektedir (Derman, 2008: 20).

Orta Ergenlik

Orta ergenlik, 14-17 yaş arası olarak kabul edilir (Kulaksızoğlu, 2019: 20). Bu dönemde farklı bir birey olma arayışında olan ergen, anne-babadan ayrışma ve bu durumu kabul ettirme çabası içerisinde. Bireyselleşme sürecinde ergenlerin kendilerini ebeveynlerinden uzak tutma çabaları, duygusal ilişkilerini öncelikle karşı cins olmak üzere akran ilişkileri üzerine kurmaları, otonomi istemeleri gibi farklı sebepler ebeveynleriyle sürekli çatışma içerisine girmelerine neden olur (Derman, 2008: 20). Ayrıca gençlerin anne-baba ve çevresindeki yetişkinler tarafından ne tam yetişkin ne de çocuk olarak algılandığı bu dönemde, gençler bulduğadaki hızlı değişimleri geride bırakmışlardır (Kulaksızoğlu, 2019:

20). Bireyselleşme sürecinde önemli bir aşama olarak gözüken bu dönemde, erken ergenlik döneminin aksine arkadaşlık ve duygusal ilişkiler daha yoğun yaşanır.

Geç Ergenlik

18-21 yaş arası dönem geç ergenlik evresi olarak kabul edilir (Parlaz, Tekgül, Karademirci ve Öngel, 2012: 11). Kimlik duygusunun bütünleşmesiyle sona eren bu dönem, ergenlerin daha çok akademik ve sanatsal arayışlarının olduğu bir evre olarak kabul edilir (Derman, 2008: 21). Erikson'a göre kimlik duygusu, bireyin bedeniyle barışık olması, nereye doğru gittiğini görmesi ve kendisi için önemli olan insanların onu kabul ettiğini kavrayabilme duygusudur (Erikson, 1968). Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı'na göre, ergenlik dönemindeki bireyler, kendisine sorduğu, 'Ben kimim?' sorusunun cevaplarını 'özdeşleşme' ve 'taklit' mekanizmaları ile olmak istediği kişiye bürünerek cevaplar ve bu süreçte kimlik duygusu edinmeye çalışır (Gürses ve Kılavuz, 2011: 157). İyi bir kimlik oluşumu ve gelişimi için, bireyin benlik duygusu ve sosyal çevresi ile arasında bir tamamlayıcılık olmalıdır (Aydoğmuş Ördem, 2016). Kimlik karmaşasının nispeten azaldığı bu dönemde ergenler karşılaştıkları sorunları çözme noktasında daha uyumlu davranabilmektedir (Kulaksızoğlu, 2019: 20). Erken ve orta ergenliğe nispeten daha sakin davranışların sergilendiği bu dönemde birey kendine özgü olan doğruyu bulma çabası içerisinde. Derman (2008: 21)'a göre, bu süreçte bireyin 'Ben kimim?' ve 'Ne olacağım?' sorularına fazla kuşkuyla kapılmadan aynılık ve süreklilik gösterecek şekilde yaklaşması gerekir. Nitekim kimlik duygusunun sağlıklı bir şekilde gelişim gösterebilmesi bireyin hissettiği aynılık ve süreklilik duygusunun sürdürülebilir olmasıyla alakalıdır. Bu da bireyin kendisini tanıması ve kimlik oluşum sürecinin sağlıklı inşası ile mümkündür. Bunların yanı sıra bilişsel gelişimdeki değişim ile birlikte çoğu insanda geç ergenlik ve erken erişkinlikle tamamlanan ahlak gelişimi de geç ergenlik dönemiyle birlikte gelişimini sürdürmektedir (Derman, 2008: 21).

Görüldüğü üzere çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde ara bir dönem olan ergenlik döneminde ergenlerin başarması gereken pek çok gelişimsel görev bulunmaktadır. Bunlar fiziksel, bilişsel ve psikososyal değişimlerle baş etmek, bu değişimlere iyi uyum sağlamak ve kimlik kazanımını başarılı bir şekilde tamamlayarak aileden ayrılmayı denemek ve bireyleşmenin adımlarını atabilmektir. Bu zorlu görevlerin başarılması ergenler açısından pek çok güçlüğün deneyimlenmesine, aile, arkadaş, yakın çevre ve genel olarak içinde yaşanılan dünyaya ilişkin çeşitli sorgulamaların yapılmasına ve denemelere girişilmesine yol açmaktadır. Bu süreçte göç deneyiminin yaşanmasının ergenlik döneminde yer alan göçmenlerin bu dönemdeki gelişimsel görevlerinin aksamasına ya da gecikmesine yol açabileceği düşünülmektedir. Ailesiyle birlikte göç sürecine katılan ergenler ailelerinin, göçün getirdiği zorluklarla baş etmeye çalışması nedeniyle yeterli ilgi, destek ve korumadan mahrum kalabilirler (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019: 10). Ailelerinin ergenlik döneminin gelişimsel görevleri hakkındaki bilgi ve farkındalık eksikliği de göç sürecinde ergenlerin gereksinimlerinin farkında olunamamasına yol açabilmektedir.

Göçün zorunlu olarak gerçekleştiği çatışma, savaş gibi durumlarda ani ve hazırlıksız çıkan göç rotalarında çoğunlukla ülke sınırlarının aşılması ve başka bir ülkeye sığınma söz konusu olup göç

sürecinde karşılaşılan zorluklar ve sığınma ülkesinde gereksinimlerin karşılanması konusuna verilen öncelik ergen göçmenlerin bu dönemdeki gereksinimlerinin karşılanamamasına yol açabilir. Zorunlu yer değiştirme nedeniyle alıştığı ve kaynaklar içerdiği düşünülen sosyal çevreden mahrum kalan ve yeni bir ülkeye gelen ergenler açısından özdeşim kurabilecekleri modeller yitirilebilir, belirsizleşebilir ya da farklılaşabilir. Bireyin göç süreciyle birlikte aile, arkadaş ve sosyal çevresinin desteğinden yoksun kalmasıyla ihtiyaçlarının karşılanması daha da güçleşmiştir (Ergin, 2020: 77).

Öte yandan ailesini kaybetmiş ya da yolculuk sırasında aile bağlantılarını yitirmiş ergenler için yetişkinlerin destek ve koruması olmadan yeni yerde ergenlik dönemindeki gelişime ilişkin kazanımlarının aksamaması çok olasıdır. Acil karşılanması gereken ihtiyaçlar, yasal statü belirsizliği, barınma ve beslenme başta olmak üzere temel gereksinimlerin karşılanması açısından ergen göçmenler eğitimden dışlanma, çalışma yaşamına dâhil olma, evin geçim sorumluluğunu yüklenme durumlarıyla karşı karşıya kalabilmektedir. Suriye'den Türkiye'ye yönelik göçler incelendiğinde erkek yetişkinlerin bulunmadığı ya da savaş nedeniyle engelli olduğu hanelerde çoğunlukla erkek ergen aile üyelerinin sanayide çalışması, eğitimine devam edememesi bu rol değişimine örnek olarak verilebilir. Nitekim farklı bir yere göç etmenin getirmiş olduğu zor yaşam koşulları da bu tür rol değişimlerine sebebiyet vermekte ve bireylerin kimlik bunalımı yaşamalarına neden olmaktadır (Karaça, 2017: 3).

Ancak isteğe bağlı göçler açısından ergenlik döneminde bulunanlar için göçün yeni fırsatlar sunması, yeni kaynaklar, yeni bir aidiyet ve kimlik kazanımı için olanaklar yaratması da söz konusudur. Göçün zorunlu olduğu durumlarda da göçe iten zorlayıcı durumdan uzaklaşmak ergenler açısından yeni yapabilirliklerin başarılmasını sağlayabilir. Dolayısıyla göçe verili olarak kayıplar ve olumsuzluklar açısından bakmamak, köken ülkedeki koşulları da dikkate alarak bakmak, ergen göçmenlerin yer değiştirme nedeniyle köken ülkedeki ve yeni ülkedeki kaynaklarında meydana gelen değişimlerin farkında olmak ve ergenlerin bu dönemin gelişimsel görevlerini başarmalarını destekleyecek mekanizmaları harekete geçirmek büyük önem taşımaktadır.

Uluslararası Göçün Göçmen Ergenler Üzerindeki Etkileri

Dünyada 2019 yılı sonu itibarıyla zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri gibi sebeplerden ötürü 79,5 milyon kişi yerinden edilmiştir. Zulüm, çatışma, doğal afetler vb. nedenlerle zorla yerinden edilmeye karşı karşıya kalan ya da isteğe bağlı birtakım sebeplerle göç sürecine dahil olan göçmenlerin yaşadığı travma, stres ve kaygı durum bozuklukları vb. faktörler bireylerin beden ve ruh sağlığını ciddi düzeyde etkilemektedir. Bu sayının yaklaşık % 40'ını çocuklar oluşturmaktadır. Uluslararası alanda yerinden edilenlerin % 11'i ise 12-17 yaş arası kişilerden oluşmaktadır (UNCHR, 2020: 2, 15). Zorla yerinden edilen göçmenler arasında çocuk ve ergenlerin oranı dikkat çekmektedir.

Genç göçmenlerin köken ülkeden göç etme nedenleri sürdürülebilir geçim kaynaklarına, istihdama, ve daha iyi eğitim olanaklarına erişim, aile birleşimi gibi gerekçelerin yanı sıra savaş olan bölgelerden kaçış, zulüm görme riski, krizler olabileceği gibi kadınlar açısından ise toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, şiddet görme ya da haklarının kısıtlanması olabilir (Global Migration Group, 2014).

Demirbaş ve Bekaroğlu (2013: 18)'na göre, çocuklar ve ergenler çok fazla çevresel stres etmenlerine maruz kalmakta ve stresten yetişkinlere göre daha fazla etkilenmektedir. Göçmen gençlerde ortaya çıkan bu yaşam stresleri arasında yoksulluk, aileden ayrı kalma, ayrımcılığa uğrama, yasal statü ve dil sorunları yer almaktadır (Staudenmeyer vd., 2016). Köken ülkede kaybedilen aile üyeleri, göç sırasında aile üyelerinden ayrı kalma, refakatsiz olarak göç sürecine katılma gibi dinamikler ergenler açısından göç sonrası süreci de büyük ölçüde etkileyecek önemli farklılıklar olarak ortaya çıkabilmektedir.

Göçmen grupların ev sahibi toplumla olan ilişkilerinde iki önemli nokta ön plana çıkmaktadır. Bunlar; kimlik bunalımı ve aidiyet olgusudur (Çağırkan, 2016: 2616; Karaça, 2017:2). Kimlik bunalımı, ergenlik döneminde ortaya çıkan çalkantılı durum olarak ifade edilirken aidiyet olgusu ise herhangi bir grup tarafından kabul edilme şeklinde açıklanır. Erken ergenlik dönemiyle birlikte yoğun bir şekilde yaşanan dönüşümlerle baş etme çabalarıyla karşı karşıya kalan ergenler, göç sürecinde yaşadıkları olumsuz yaşam koşullarına bağlı olarak yoğun stres altında kalabilmekte bu da kimlik oluşumlarını doğrudan etkileyebilmektedir. Stres durumunun yanında göç süreciyle birlikte ergenlerin yaşadıkları yerdeki farklılıklar ile göç edilen yeni yaşam alanındaki farklılıklar dolayısıyla da ergenler kimlik sorunu yaşayabilmekte (Atalar ve Duran: 2021: 136), ergenin kendi kimlik kazanımını başarmasının beklendiği bir dönemde göç deneyimi yaşaması yeni ülkeye ilişkin bir aidiyet kazanım sürecinin zorluklarını da beraberinde getirmektedir. Göçün gönüllü ya da zorunlu olması, aile üyeleriyle birlikte göç sürecinin deneyimlenip deneyimlenmediği, ergenlerin yanında yer alan destek sunabilecek kişilerin varlığı ya da yokluğu, göç sonrası yeni ülkede göçmenlerin kabulüne ilişkin olumlu yaklaşımların varlığı ya da yokluğu, dil güçlükleri, akran desteği, kültürel farklar ve göç sürecindeki diğer belirsizlikler gibi pek çok değişken bu süreçte etkili olmaktadır (Karaça, 2017). Dolayısıyla tüm bu faktörlere bağlı olarak ergenler göç sürecinde hem kimlik kazanımlarını başarmak hem de gidilen ülkeye ilişkin bir aidiyet geliştirmek gibi ikili ve zorlu süreçleri deneyimlemek durumundadır.

Akhtar (1999)'a göre, göçmenler özelinde değerlendirildiğinde göç sürecinden sonra kimlikte ortaya çıkan dört dönüşüm bulunmaktadır. Bunlar; sevgi-nefret ikiliğinden 'ambivalansa, yakın-uzak ikiliğinden 'optimal mesafe'ye, dün-yarın ikiliğinden 'bugün'e, benim-benim ikiliğinden 'bizim'e doğrudur. Bu dönüşümler bireylerin kimlik oluşumu süreçleri üzerinde etkilidir. Göç sürecinde göçmenlerin yaşadığı bu tür ikilikler karar verme süreçlerini doğrudan etkilemekte, bu da olumsuz yaşam deneyimleri ile sonuçlanabilmektedir. Göçmenlerin karşılaştığı bu durum ergenler açısından da geçerli bir varsayım olmakla birlikte yaşanan travmatik deneyimlere bağlı olarak göçmen ergenlerin kimlik kazanım sürecinde aksaklıklar yaşanabilmekte, kimlik karmaşası ortaya çıkabilmekte ve gidilen yere aidiyet duyguları azalabilmektedir (Erol, Özdemir ve Erol, 2021: 488). Kimlik kazanımı sürecinde ergenlerin özdeşim kurabilecekleri ve model alabilecekleri bireylerin yokluğu ya da göç deneyimi nedeniyle etkin olamaması da kimlik kazanımı sürecini büyük ölçüde olumsuz etkileyebilmektedir. Ebeveynlerin göç sürecindeki koşulları ve destek sunma konusundaki olanaklarının yetersiz hale gelmesi de ergenler açısından kimlik edinimi sürecini doğrudan

etkilemektedir. Bir önceki dönemde beklenen gelişimsel ödevler başarılmadığı durumlarda bu sorunlar sonraki gelişim dönemlerine aktarılmakta (Çoban-Keneş, 2019: 633), örneğin çocukluk çağında olumsuz yaşantılara (kimlik karmaşası gibi) maruz kalan kişilerin ilerleyen dönemlerde '*kendine güven*' ile ilgili problem yaşadıkları görülmektedir (Altunterim, 2020: 68). Bu durum göç süreci açısından değerlendirildiğinde de benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Göç sürecine bağlı olarak ergenler ilerleyen dönemlerde, duygusal üzüntü, anksiyete, davranış bozuklukları, dikkat dağınıklığı gibi problemlerle karşılaşabilmekte ve bu durum her yaş grubunda farklı sonuçlara neden olmaktadır (Karaman ve Bulut, 2018: 396).

Ergenlik dönemindeki gelişimsel ödevler arasında yer alan kimlik, sosyal ve psikolojik etkenlere bağlı olarak gelişen karmaşık bir süreçtir (Çelik, 2020: 40). Bireylerin gündelik yaşam deneyimlerinden kaynaklı kendini sürekli yenileyen ve bu deneyimlere bağlı olarak inşa edilen kimlik (Şimşek, 2016: 10), göç sürecindeki deneyimlere bağlı olarak da şekillenmektedir. Erikson'un kuramında ifade ettiği "kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası" bağlamında değerlendirildiğinde, olumlu çözülen bir kimlik karmaşası ile bireyin olumlu bir benlik algısı kazanması beklenmektedir (Erikson, 1968). Yaşadığı deneyimlere bağlı olarak kendisi ile ilgili olumlu bir kimlik algısı geliştiren ergenler, kendisiyle ilgili gerçeğe örtüşen bir algıya sahip olma, gelecekle ilgili kararlarını verebilme, kendine özgü değerler sistemi oluşturarak mesleki ve kişisel planlar geliştirebilme yetisini kazanır (Altınsoy, 2016: 18). Göç sürecinde yaşanan ebeveyn kayıpları, temel ihtiyaçları karşılamakta güçlük çekme gibi olumsuz deneyimler bu süreci kesintiye uğratabilmektedir. Olumlu bir benlik, değerler ve inançlar oluştururken kararsız olma ise rol karmaşası olarak ifade edilmekte ve bu da ilerleyen yıllardaki gelişimsel dönemleri olumsuz etkilemektedir (Can, 2015: 39).

Kimlik, bireylerin kendi öznel benliğini oluşturan deneyim, inanç, değer ve anılarını içermektedir (Yabancı, vd., 2021: 3). Hem bireysel hem de toplumsal bağlamda ele alınan kimlik kavramı (Adams ve Marshall, 1996), kişinin kendini tanımaya ve kavramaya başlamasıyla ilgilidir. Yani bireyler kendi tecrübe ve deneyimlerinden yola çıkarak kimlik oluşum sürecini şekillendirirler. Kendi bedeninde kendini evinde hissetme, nereye doğru gittiğini bilme ve önem verdiği insanların bireyi kabul etmesi kimlik duygusunu oluşturur (Erikson, 1968: 169). Bireyin psikolojik sağlığı ve ilerleyen dönemlerdeki gelişimsel ödevlerin başarılı bir şekilde yerine getirilmesi açısından kimlik önemlidir. Kimlik gelişimini sağlıklı bir şekilde deneyimleyen ergenler normal ve sağlıklı gelişimlerinin yanında yetişkinlik sürecinin gerektirdiği rolleri daha kolay benimserler (Morsünbül, 2010). Göç sürecini başarılı ve sorunsuz deneyimleyen bireyler olumlu bir benlik algısı oluşturmaya meyilliyken bu süreci olumsuz deneyimleyenler kimlik karmaşası yaşayabilmekte ve kim olduklarına ve toplumsal rollerine ilişkin net bir fikre sahip olmayabilmektedir (Yabancı vd., 2021). Bireylerin ergenlik döneminde yaşadıkları bu rol veya kimlik karmaşası yaşa göre farklılaşabilmektedir. İleri ergenlik dönemindeki bireylerin daha küçük yaştakilere göre kendilerini daha iyi tanıdıkları, kendileriyle daha barışık oldukları, duygusal olarak daha az çalkantılı oldukları değerlendirilmektedir (Bilgin, 2011: 91). Göç eden ergenlerin zor yaşam koşullarına bağlı olarak psikolojik travmalar yaşamaları söz konusu olup

bu durum üzerlerinde olumsuz birtakım etkiler bırakmaktadır (Eroğlu, 2020b: 95). Örneğin, ABD’de ortalama yaşları 14.52 olan 302 Hispantik göçmen ergen üzerinde yapılan bir araştırma sonucuna göre, göç ve ergenlik sürecinin birey üzerindeki etkilerine bağlı olarak kimlik karmaşası yaşayan göçmenlerin daha çok depresif belirti yaşama eğiliminde olduğu saptanmıştır (Meca vd., 2019: 2119). Bu veri kimlik karmaşası neticesinde göçmenlerin farklı psikolojik sorunlara açık olduklarını göstermektedir. Göç sürecinde yaşanan olumsuz yaşam deneyimlerine bağlı olarak ortaya çıkabilecek kimlik karmaşasına Marcia’nın kimlik statülerine ilişkin kuramı ve bunlara iki kimliği daha dahil eden Erikson’un kimlik statüleri örnek olarak verilebilir (Erikson ve Erikson, 1997; Karaça, 2017: 3-4; Marcia, 1980). Göçe bağlı olarak eğitime devam etmek yerine çalışmak zorunda kalma, göç sürecinin getirdiği yasal statü başta olmak üzere kalıcılıkla ilgili belirsizlik içeren durumlar, geleceğin belirsizliği, göç edilen yerdeki dışlayıcı ve ayrımcı pratikler, baskı görme vb. olumsuz deneyimler erken bağlanılmış, dağınık, kararsız, ters ya da gölgelenmiş türdeki kimlik gelişimine yol açabilir. Ancak sözü edilen bu olumsuz durumları deneyimlememiş ergenler kimlik kazanımı sürecini başarıyla tamamlayabilirler.

Öte yandan göçmen ergenlerin devam eden bilişsel gelişim süreci, karşılaştıkları zorluklara yönelik ne tür bir yaklaşım sergileyeceklerini bilememelerine neden olabilmekte bu da göç sürecini daha da güçleştirebilmektedir. Öyle ki orta ergenlik dönemiyle birlikte ergenlerin özgür bir birey olma yolunda arkadaş ve karşı cinse yönelik yoğun duygular yaşamalarının herhangi bir olay karşısındaki karar verme süreçlerini de doğrudan etkileyebileceği düşünülmektedir. Yerinden edilme deneyimine maruz kalan bireyler için süreç birçok stres faktörünü içerisinde barındırmasının yanında ergenlik döneminin birey üzerinde yarattığı çok yönlü baskılar uyum sürecini daha da güçleştirebilmektedir. Demirbaş ve Bekaroğlu (2013: 18)’na göre, savaş sürecinde farklı deneyimler yaşayarak farklı düzeylerde travmaya maruz kalan ergenlerin hayatları ile ilgili belirsizlikler yaşaması, ruh sağlığı açısından risk oluşturabilmektedir. Nitekim Gutmann, vd. (2019)’e göre de akranlarıyla karşılaştırıldığında göç deneyimine maruz kalan ergenlerin ruh sağlığı problemleri açısından yüksek risk altında oldukları gözlemlenmiştir.

Göçmen Ergenlerin Göç Sürecindeki Deneyimleri

Yaşanan göçün sebebi her ne olursa olsun bu olayın yetişkinlere nazaran erken dönemdeki çocukları ve ergenleri daha fazla etkilediği bir gerçektir (Karaman ve Bulut, 2018: 401). Ergenler kendi iradelerinin dışında ebeveynlerinin almış olduğu kararlarla göç sürecinin bir parçası olabilmekte, iç savaş, çatışma gibi ortamlarda ailelerini kaybetmeleri sonucu refakatsiz kalabilmekte, eğitimlerinin aksaması, ailenin kaybı, sosyal ortamından kopma, yaş itibarıyla hastalıklara daha açık olma gibi farklı risklerle yüzleşmek durumunda kalmaktadırlar (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019: 10). Her ne kadar zorunlu göçlerin bireyin ruh sağlığı ve psikososyal durumu üzerinde daha derin etkileri olduğu savunulsa da sebebi ne olursa olsun yaşadığı yeri terk etmek bireyi birçok açıdan olumsuz etkilemektedir (Ergin, 2020: 75). Yaşanılan bu olumsuzluklar göç öncesi, sırası ve sonrası dönemlerde de farklılaşmaktadır. Dolayısıyla konuya yönelik bir çerçeve oluşturmak adına bu olumsuz deneyimler göç öncesi, sırası ve sonrası dönemler şeklinde ayrı ayrı ele alınacaktır.

Göç Öncesindeki Deneyimler

Göçe neden olan faktörler (zorunlu veya isteğe bağlı göçler) bireyin göç sürecinden ne düzeyde etkileneceği hususunda bize bilgi verir. Bu sebeple göçün nedeni, göç öncesi süreçte ele alınabilecek önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Ergin, 200: 79). Zorunlu göç sürecinde olumsuz yaşam deneyimlerine maruz kalan ergenlerin göç sürecinin getirdiği belirsiz yaşam durumları ile karşı karşıya olmaları ruh sağlıkları üzerinde ciddi tehdit oluşturabilmektedir. İsteğe bağlı gerçekleşen göçlerde ise bu durum göç sürecine zorunlu dahil olan bireylere göre nispeten daha az olmasına karşın bireyler üzerinde yoğun etkiler bırakabilmektedir. Göçün gerçekleşme biçimi ve göç öncesi yaşanan travmatik deneyimlerin göç kararına etkisine ilişkin yapılan çalışmalar göçmenlerin yaşadıkları travma deneyimlerinin büyük çoğunluğunun göç öncesi süreçle ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, 2013-2014 yılları arasında analizleri gerçekleştirilen 1629 Latin ve 1639 Asyalı Amerikalının dahil olduğu Ulusal Latin ve Asyalı Amerikalı Araştırması sonuçlarına göre, göç öncesi dönemde travma mağdurlarının ABD'ye göç ettikten sonra travmatik deneyimler yaşama olasılığının göç öncesi travmaya maruz kalmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Li, 2015: 51). ABD'de 281 yabancı doğumlu ergen ve ebeveyni ile yapılan bir araştırma sonucuna göre, göç öncesi yoksulluk ve travma gibi risklerin TSSB semptomlarının gelişmesinde etkili olduğu ortaya konmuştur (Perreira ve Ornelas, 2013: 976). Bu da aslında göçün gerçekleşme biçiminin göçmen ergenler açısından farklı etkiler yarattığını göstermektedir (Kanar ve Doğan, 2020: 92).

Göç sürecinde göçmenliğin bireyler açısından yarattığı dezavantajlara ek olarak ergenlerin biyopsikososyal gelişimlerini henüz tamamlamamış olmaları da risklere karşı daha savunmasız olmalarına yol açabilmektedir. Göç öncesinde ergenlerin herhangi bir gelişimsel, fiziksel veya psikolojik sorununun olması veya göç sürecinde farklı sorunları deneyimlemeleri süreci ergen açısından daha da zorlaştırabilir (Doğan, 2020: 45). Bu risklere bağlı olarak göçmen, göç öncesinde zihinsel olarak kendini kötü hissedebilir. Bu da süreci ergen açısından daha zorlu bir hale getirebilmektedir. Örneğin, ABD'ye araştırmanın yapıldığı yıl itibarıyla 3.5 yıl içerisinde gelen 184 göçmen ve mülteci ergen üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, göç öncesi süreçte savaşa maruz kalan ergenlerin savaşa maruz kalmayan ergenlere göre kaygı düzeyinin daha yüksek olduğu, daha fazla davranış problemi yaşadığı ve daha düşük akademik başarıya sahip oldukları belirlenmiştir (Patel vd., 2017: 120). Göçmen ergenlerin deneyimlediği bu ve buna benzer sorunlar yetişkinlik döneminde bireyler açısından farklı sonuçlar doğurabilmekte göç sonrası süreçte de bu etkiler farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bunlara kendine güven, stresle başa çıkma, iç kontrol odağı alanlarında yaşanan güçlükler gibi örnekler verilebilir (Altunterim, 2020).

Göç Sırasındaki Deneyimler

Göç sürecinde özellikle zorunlu göç ve uzak bir mesafeye gidiş söz konusuysa yolun içerdiği tehlikeler, yolda kötü muamelelere maruz kalma göçün birey üzerindeki etkilerini anlamada önemlidir (Ergin, 2020: 80). Göç sürecinde yetişkin bireylere nazaran ergenlerin daha kırılgan olması onları olası

tehditlere karşı açık bir hedef haline getirmektedir. Yolculuk sürecinde ebeveyn kaybı yaşanmış ise bu durum ergenleri olası risklere karşı tek başına bırakmakta ve yaşanan zorlukların katlanmasına sebep olmaktadır. Göç süreciyle birlikte yaşanan ebeveyn kayıpları, aile-bakıcı ve akranlardan ayrılma, aile bireylerine yönelik işkenceye şahit olunma, şiddet, sert yaşam koşullarına maruz kalma, kötü beslenme ve gelecekle ilgili belirsizlikler ergenler açısından karşılaşılan stres kaynaklarıdır (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019: 67-68). Maruz kalınan bu tür stres kaynakları ergenlerin stresle başa çıkma mekanizmalarının yetersizliğine bağlı olarak fizyolojik veya psikolojik sorunlara dönüşebilmektedir (Farley, Galves, Dickinson ve Perez, 2005; Thurston, 2003). Örneğin göç sürecindeki deneyimler neticesinde Amerika'da bir okulda farklı kıtalardan gelmiş 6. sınıfta okuyan 2374 öğrencinin yer aldığı ruh sağlığı taramasında göçmen çocuklara ait depresyon puanlarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Kim vd., 2018). Farklı göçmen çocuk grupları üzerinde travma maruziyeti, psikolojik sıkıntı ve zihinsel sağlık hizmeti kullanımına ilişkin bir başka karşılaştırmada ise ABD kökenli gençlerle kıyaslandığında mülteci çocuklarda daha fazla toplumsal şiddet maruziyeti, dissosiyatif semptomlar, travmatik yas, somatizasyon ve fobik bozukluklar görülmüştür (Betancourt vd., 2017). Bu durum göçmen ergenlerin yerel toplumdaki çocuklara nazaran daha dezavantajlı bir konumda olduğunu göstermektedir.

Göçmenler, ergenlik döneminin getirdiği olumsuz durumların yanında göç sürecinin etkisiyle ortaya çıkan ikincil risklere karşı da savunmasız kalmaktadır. Göçmen, ülkesinden ayrılma, ergen ise ergenlik döneminde kimlik arayışında olduğundan duygu çatışmasını yoğun olarak yaşamakta, bu da ergenlerin sağlıklı gelişim süreçlerini etkileyebilmektedir (Çelik, vd., 2018). Gelişimsel görevlerini sağlıklı bir şekilde tamamlayan bireyler daha az sorunla karşılaşmakta bu da yetişkinlik sürecine yansımaktadır (Doğan, 2020: 29). Dolayısıyla sağlıklı bir gelişim süreci noktasında bireylerin karşılaştıkları risklerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Göç Sonrasındaki Deneyimler

Çeşitli sebeplerden ötürü yaşadığı coğrafyayı bırakıp yeni bir coğrafyaya gitmek durumunda kalan göçmenler bu süreçte farklı zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Göç sürecinde karşılaşılan bu zorlukları bir şekilde aşmayı başaran göçmenler kendilerini farklı bir kültürel yapının içinde bulmaktadır. Nitekim göç sonrası evreden bahsederken farklı kültür ve değerleri benimsemiş, en az iki farklı tip insan grubundan söz edildiğini söylemek mümkündür (Ergin, 2020: 81). Göç daha avantajlı bölgelere uygun bir şekilde gerçekleştiğinde göçmenlerin sosyal statüsü ve toplumsal rolleri olumlu yönde etkilenebilmekte, göç etmeden önce eğitim ve sağlık olanaklarından yararlanamayan ergenler eğitim ve sağlık olanaklarından daha iyi bir şekilde yararlanabilme fırsatı yakalayabilmektedir (Eslek ve Yılmaz-Irmak, 2018: 348). Bu durumda olan göçmenler de daha iyi fırsatlarla karşılaştığından gelişimleri noktasında da olumlu yönde desteklenir. Ancak gelinen bölge ile yeni bölge arasındaki kültürel farklılıklar, ekonomik koşullar bu sürecin etki düzeyini de belirlemektedir (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019: 68). Tunç (2015, s.45)'a göre, göçün yakın bölgelerde gerçekleştiği durumlarda ortak değerler ve akrabalık ilişkilerinin çokluğu uyum sürecini kolaylaştırıcı rol üstlenmektedir. Toplumsal farklılıkların fazla olduğu durumlarda ise bireyin yeni toplumsal yapıya

uyumu da güçleşmekte ve farklı sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Türkiye'ye çeşitli sebeplerle göç etmek durumunda kalan 89 çocuk ve ergen ile yapılan bir araştırmada göç sürecindeki deneyimlere bağlı olarak katılımcıların %49,4'ünde psikiyatrik bir rahatsızlığın (Anksiyete, depresif bozukluk, travma veya buna bağlı bozukluk gibi) olduğu saptanmıştır (Yalın-Sapmaz vd., 2017: 2816). Göç süreciyle birlikte yeni topluma gelen göçmenlerin stres, kaygı vb. sebeplerle yaşadıkları anksiyete ve depresyon gibi sorunlar (Karataş, Adıgüzel, Ünal, 2018: 29), göçmen gruplar üzerinde farklı bedensel belirtilerle kendini ortaya çıkarmakta, bireyler üzerinde bir dezavantajlılık hali yaratmaktadır. Bu durum göçmen ergenler özelinde değerlendirildiğinde, gelişim dönemleri itibarıyla daha kırılgan bir durumda olabildikleri, yaşadıkları stres ve depresyon durumuna bağlı olarak ciddi sağlık sorunları deneyimleyebildikleri görülmektedir (Erol, Özdemir ve Erol, 2021: 488). Sağlık boyutunun yanında ergenlerin dil ve kültürel uyum ile ilgili yaşadıkları problemler onların sosyal çevreleriyle iletişime geçmelerinde de önemli bir engel oluşturmaktadır (Karaman ve Bulut, 2018: 401). Göç sonrasında yaşanan dil problemleri yeni topluma alışma ve kabullenme sürecini doğrudan etkileyebilmekte ve ergenlerin akademik performansı üzerinde kayda değer bir etkide bulunmaktadır (Aydın ve Kaya, 2019; Prevoov vd., 2016). Göçmen çocukların yerli ve etnik kökenden akranları tarafından kabul görmesi ve olumlu arkadaşlık ilişkilerinin varlığı psikolojik iyi oluşlarına da hizmet etmekte (Doğan, 2020: 41) ve eğitim sürecini ciddi düzeyde desteklemektedir (Atalan-Ergin ve Akgül, 2021). Bu da başarılı bir dil öğrenme süreci ve bireyin yerli ve etnik kökenden akranları tarafından kabul görmesinin bireyin eğitimdeki başarısı açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Göçmenler bu tür bireysel engellerin yanı sıra kurumsal ve bürokratik engellerle de karşılaşabilmektedirler (Rosner vd., 2017). Bu tür engellere verilebilecek örneklerin başında göçmenlerin özel veya kamu idarelerince yapılan işlemlerinin gecikmesi yer alabilir. Bu tür engeller bireyin ihtiyaç duyduğu sistemlere erişiminde güçlük çekmesine neden olmakta ve yeni toplumsal yapıyı kabul sürecini de doğrudan etkileyebilmektedir. Yapılan çalışmalar toplumsal kabulün yanında göçmen ergenlerin karşılaşabileceği bu tür bürokratik ve kurumsal engellerin bireyleri psikolojik anlamda yorabildiğini ortaya koymaktadır (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013: 18; Ergin, 2020: 81). Ergenlerin dil ve kurumsal anlamda yaşadıkları bu tür problemler sosyal çevreleriyle aralarında bir bariyer oluşturmakta, bu süreçte yaşanan bilişsel, duygusal ve sosyal sorunlar eğitim sürecinde ergenlerin yaşlılarına nazaran algılama düzeylerini de etkileyebilmektedir (Karaman ve Bulut, 2018: 401).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Göç gibi karmaşık bir olgunun ardından ergenler kendilerini yoğun bir duygu ve kimlik karmaşası içerisinde bulmaktadır (Perez, 2016). Ergenler bu süreçte göç öncesi, sırası ve sonrasında farklı stres kaynaklarına maruz kalabilmekte bu da gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Özellikle ergenlik dönemiyle birlikte kimlik arayışında olan ergenler göçmenliğin yaratmış olduğu dezavantajlı durumların yanında mikro ve makro düzeyde birçok güçlükle karşılaşmaktadır. Göç

öncesi ergenlerin köken ülkelerindeki yaşam koşulları ve olanaklarının yanı sıra göç sürecinde karşılaşılan güçlükler, göçün gönüllü ya da zorunlu gerçekleşmesi, göç sürecindeki kayıplar, yeni ülkedeki göçmen yanlısı politika ve uygulamaların var olup olmaması, akran ve arkadaş, aile ve çevre desteği gibi durumların varlığı ergen mültecilerin göç deneyimlerini etkileyen unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Göçmen ergenlerin göç öncesi süreçte göç kararı verilmesine yol açan olayların büyüklüğü ve travmatik etkileriyle karşılaşmaları ve bundan olumsuz etkilenmeleri söz konusudur. Göçe karar verilmesi ile birlikte göç sürecindeki belirsizlikler, kalacak yer bulamama korkusu ve hayatta kalma kaygısı ergenler üzerinde psikolojik baskı yaratmaktadır (Erol, Özdemir ve Erol, 2021: 488). Dolayısıyla göçmen ergenlerin göç süreciyle birlikte kaygılarını azaltacak sistemlerin harekete geçirilmesi önemlidir. Burada ön plana çıkan nokta göç alan ülkenin bu gruplara yönelik harekete geçireceği destekleyici mekanizmalardır. Göçmen ergenlerin ve ailelerinin yeni toplumsal yapıyı kabullenmesini destekleyecek ve bu sürece katkı sağlayacak eğitim ve danışmanlık programlarının oluşturulmasının sürece katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Eğitim ve danışmanlık programlarının göçmen ergenlerin gelişimsel dönemleri göz önünde bulundurularak hazırlanması ve uygulanması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bu müdahale programlarının başta kamu kurumları olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve eğitim kurumları tarafından uygulanabilir yapıda olması da süreci destekleyecektir. Bireyin içerisinde yer aldığı bu gibi sistemlerin tamamını içine alan uygulamalarla kimlik oluşumu sürecinde olan ergenlerin kendilerine daha çok güven duymaları ve olumlu aidiyet duygusu yaşamalarına yardımcı olunabilir. Bu tür uygulamalar bireyin çevresindeki bütün sistemleri sürece dahil eder ve çoklu bir bakış açısıyla süreci yönetir.

Göçle birlikte farklı bir topluma yerleşen ergenlerin toplumun birer ferdi olmalarının merkezinde yer alan eğitimin temel yapı taşı olduğu hususu unutulmamalıdır (Karaça, 2017: 7). Eğitim, bireylerin kimliğinin şekillenmesinde çok büyük bir role sahiptir. Okul temelli danışmanlık ve destek programları yoluyla kararsız kimlik durumlarında bunalım yaşama ihtimali olan ergenlerle çalışılmasının (Yüncü vd., 2015: 28) ergenlerin zihinlerindeki soru işaretlerini gidermede ve kararlarını almada büyük kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Göçmenlik süreciyle birlikte farklı stres kaynaklarına maruz kalan ergenler gelişimsel dönemlerine bağlı olarak farklı düzeylerde bu durumdan etkilenmektedir. Örneğin erken ergenlik döneminde olan bir göçmenin geç ergenlik dönemine göre göçmenliğin getirdiği problemlerden daha fazla etkilenmesi doğaldır. Göç süreciyle birlikte ergenlerin karşılaşabilecekleri bu tür stres kaynaklarının etkilerinin en aza indirilmesi sağlıklı bir gelişim dönemi geçirmeleri açısından da oldukça önemlidir. Bunun göç sürecinde bireyin yaşadığı belirsizliklerin en aza indirilmesi ve kaygı durumlarının azaltılması ile mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Ergenlik döneminde göç etmek zorunda kalan bireyler farklı bireysel veya toplumsal stres kaynaklarının yanında kültürel uyum sürecine bağlı olarak da çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir. Göç eyleminin benzer kültürel öğelerin çok olduğu yakın bölgeler arasında gerçekleşmesi dolayısıyla

farklılıkların azlığı göçmen ergenin yeni sosyal çevresiyle daha az çatışma içerisinde bulunmasına da neden olur (Tunç, 2015, s.45). Bu da bize göçün yaşandığı toplumlar arasındaki farklılıkların düzeyinin göçmen ergenin yeni toplumu kabul sürecini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla farklılıkların neler olduğunun tespiti ve bu bağlamda kurumsal ve bireysel yaklaşımların geliştirilmesi kabul sürecine olumlu yönde etki edecektir.

Göçmen ergen, göç sonucu sosyal statü ve rollerde meydana gelen değişiklikler sebebiyle kendini yalnız hissedebilir, bu durum ergen üzerinde farklı depresif etkiler yaratabilir ve dil yetersizliğine bağlı olarak ergen sosyal çevresiyle ve destek alabileceği kurumlarla iletişime geçmekte güçlük yaşayabilir (Aydın ve Kaya, 2019). Yeni toplumda karşılaşılan bu tür bireysel, kurumsal ve bürokratik engeller ergenler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Ergen, bir yandan dönemin kendisine getirdiği gelişimsel ödevlerle uğraşırken diğer yandan göçmenliğin bireye yüklediği yeni rol ve sorumlulukları yerine getirmeye çalışır. Bu da kaçınılmaz olarak ergeni iç ve dış çatışmaya sürükler. Burada önemli olan nokta kurumlar nezdinde üretilecek politikalarda bu tür iç ve dış çatışmayı azaltacak göçmenlere yönelik alternatif modellerin oluşturulmasıdır. Örneğin göçmen ergenlerin ailelerini de içerecek şekilde sosyal çevreleriyle çatışma durumunu azaltacak aile destek modelleri farklı kurumların iş birliğiyle gerçekleştirilebilir. Göçmen ergenlere ve ailelerine yönelik danışmanlık ve eğitim, barınma, sağlık vb. alanlarında sağlanacak destekleyici hizmetler aile bireyleri ile ev sahibi toplumun ilişkilerinin güçlendirilmesine olanak sağlayabilir. Bu tür hizmetlerin ergenlerin sosyal çevrelerinde karşılaşılabilecekleri risklere karşı daha güçlü durmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Göçmen ailelerdeki çocuklar yerleşik toplumdaki çocuklara göre daha fazla yoksulluk ve yoksunluk içerisinde (Hernandez, Macartney ve Blanchard, 2010). Göçmen ergenlerin gelir azlığına bağlı bu tür yoksulluk deneyimlerinin kaygı düzeylerini artırabileceği ve bunun da gelişimsel ödevlerini kesintiye uğratabileceği açıktır. Aile içerisinde işsizlik, düşük ücret ve ücretin gaspı, çalışma izninin olmaması gibi sorunların varlığı ailedeki bütün bireylerin bu durumdan etkilenmelerine neden olmaktadır. Bu sebeple göçmenlerin ekonomik faaliyetlere katılımının sağlanması öncelikli olarak görülmektedir (Çetin, 2016: 1004). Yaşanan bu durum ergenler için daha da zorlu olabilmektedir. Küçük yaşlarda çalışma hayatına girmek durumunda kalan göçmen ergenlerin eğitim hayatından uzaklaşabildiği, sağlık konusunda problemlerle karşılaştığı ve zorlu hayat şartlarıyla mücadele etmek durumunda kaldıkları görülmektedir. Bu yaş grubundaki bireylerin yaşlarının gerekliliklerine uygun olarak eğitimlerine devam etmeleri, oyun oynamaları beklenmekte; çalışma hayatına dahil olmaları sağlıkları açısından ciddi riskler yaratmaktadır (Bahadır ve Demiral, 2019: 393). Bu sebeple çocuk ve ergen göçmenlerin çalışma hayatından ziyade yaşının gereğine uygun olarak aktif bir şekilde eğitim sürecine dahil olmaları önemlidir.

Çocuğun gelişim sürecinde ailenin öneminin azımsanmayacak düzeyde olmasının yanında sağlıklı aile ilişkilerini korumak ergenler için önemli bir gelişimsel beceridir (Künüroğlu, 2020: 10). Bu süreçte ergenlerin aile ortamında gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmesi benlik saygısı ve yeni toplumu kabul süreci açısından önemlidir. Motti-Stefanidi, Pavlopoulos ve Tantaros (2011) tarafından yapılan

bir çalışmada ergenler ile ebeveynleri arasında yaşanan çatışmaların davranış problemlerinde artış ve benlik saygılarında düşüşe neden olduğu ifade edilmektedir. Buna karşın aile içi uyumun yüksek olduğu ailelerde kabul sürecinin daha kolay gerçekleştiği görülmektedir (Paat, 2013). Ayrıca aileleriyle benzer tutuma sahip olan ergenlerin okula ve akademik konulara daha fazla vakit ayırdıkları ve akademik motivasyonlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Motti-Stefanidi ve Masten, 2017). Dolayısıyla sağlıklı aile ilişkilerinin varlığının göçmen ergenlerin sosyal çevreleriyle daha az çatışma yaşamalarına da yardımcı olduğu söylenebilir. Bu noktada sağlıklı aile ilişkileri için oluşturulacak göçmen programlarında ailenin de ön planda tutulması ve aile sistemini de içeren bir destek sisteminin oluşturulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Heyneman (2005) ve Hodes (2000)'e göre, eğitim kurumları bireylerin yerel toplumu kabul sürecinde en önemli kurumların başında gelmektedir. Eğitim kurumları, göçmen çocukların sorunları ve ruh sağlığı problemlerinin çok iyi gözlenebildiği, yeni sürece uyumun ve ait olma duygusunun kolay kazanılabildiği kurumlardır (Gümüşt en, 2017: 250). Göçle birlikte eğitim hayatı sekteye uğrayan ergenler sosyal ortamlarından kopabilmekte bu da ergenin yeni toplumda çevresiyle daha fazla çatışma içerisine girmesine neden olabilmektedir. Doğan (2020: 31) ise göçmen ergenlerin bedensel, sosyal yönden ve motivasyon açısından kendini yeterli görmemeleri durumunda okulda uyum problemleri yaşayabildiklerini ifade etmektedir. Bu tespitlerden hareketle ergenlerin göç süreciyle birlikte karşılaştıkları dil problemi ve okul sistemini de içine alan eğitim odaklı uygulama programlarının oluşturulması üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır. Örneğin buna benzer farklı bir uygulama örneği olarak Hollanda'da gerçekleştirilen bir uygulamada okullarda yürütülen kaynaştırma içerikli eğitici programlarla bireyin sosyalleşmesi, kendilerini değerli hissetmeleri, akran ilişkilerinin güçlenmesi, benlik saygısı ve dil gelişiminde kayda değer bir katkının sağlandığı görülmektedir (Ingleby ve Watters, 2002). Göçmen ergeni yerel toplumdaki akranı ile eşleştirme (akran desteği), kaynaştırmaya dayalı psikodrama etkinlikleri gibi çalışmalar yapılabilecek uygulamalara örnek olarak verilebilir. Bunların yanı sıra okullarda öğretmenlerin göçmen çocukların karşı karşıya olduğu riskler konusunda bilgilendirilmesi ve kaynaştırmaya dayalı oyun, tiyatro vb. etkinliklerin yapılmasının da ergenlerin dil gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Nitekim Rousseau vd. (2014) tarafından Kanada'da yürütülen bir müdahale programında da gençlerle tiyatro etkinlikleri gerçekleştirilmiş ve gençlerin program sonunda duygusal ve davranışsal problemlerinde azalmalar tespit edilmiştir. Yürütülen programlarda çoğunlukla aile-okul etkileşiminin önemine vurgu yapılırken sürece aile katılımının belirli uygulamalarla desteklenmeye çalışıldığı görülmektedir (Christenson, 2004).

Göçmen yetişkinlerin ergenlere nazaran dil edinimlerinin daha zorlu olması (Gümüşt en, 2017: 251) okullar ile ergenlerin ailelerinin iletişimlerinin sınırlı olmasına neden olmaktadır. Ancak ebeveynlerin bu sürece katılımı için destek sağlanması gerekmektedir (Christenson, 2004). Bütün bunlar bize ergenler ve ailelerine yönelik okul ortamında oluşturulacak sosyal ağların ne denli önemli olduğunu ve tüm okulları kapsayan model ve uygulamalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Jensen, 2007; Stewart, 2012). Bu noktada da okullarda gerçekleştirilecek psikososyal çalışmalar ve okul sosyal

hizmeti uygulamalarının süreci yönetmek adına yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu tür toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı müdahalelerin gerçekleştirilmesi ergenlerin yeni topluma uyum ve entegrasyon sürecini de etkileyecektir. Bunlarla birlikte göçmen ergenlerin yaşadıkları temel sorunların ve bu sorunların çözümüne yönelik ve uyum ve entegrasyona katkı sağlayacak hizmetlerin tespit edilebilmesi amacıyla ergenlerin gelişimsel özellikleri ve farklılaşan gereksinimleri konularında daha çok bilimsel veriye ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, göç sürecine dahil olan ergenler göç süreciyle birlikte ergenlik döneminin de bireye yüklemiş olduğu zorluklarla birlikte süreci yönetmek durumunda kalmaktadır. Göç süreciyle birlikte kaçınılmaz olarak karşılaştıkları zorlukları bir şekilde aşmayı başaran ergenler olumlu bir bireysel gelişim göstermektedir. Göç öncesi, sırası ve sonrasında ergenlerin yaşadıkları güçlüklerin düzeyi de bu sürecin yönetilmesinde önem taşımaktadır. Örneğin göç öncesinde yaşanan travmatik süreçlerin yoğunluğu göç sonrası süreçte ergenlerin kimlik gelişimleri üzerinde farklı etkiler bırakabilmektedir. Dolayısıyla göç sürecinin birey üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin en aza indirilmesi noktasında bireyin içerisinde bulunduğu sistemlerin göz önünde bulundurularak bütüncül bir bakış açısıyla gerekli destek mekanizmalarının oluşturulması önemlidir. Bu da göçmen ergenlerin aile, eğitim, sosyal, ekonomik vb. alanlarda desteklenmesini ve bütüncül bir bakış açısıyla hareket edilmesini gerektirmektedir.

Ergen göçmenler özelinde göç öncesi, sırası ve sonrası karşılaşılan sorunları derinlemesine inceleyecek çalışmaların yapılması ergenlerin bu süreçte yaşadıkları sorunların tespiti açısından yararlıdır. Özellikle de süreci deneyimleyen göçmen ergenler ve aileleriyle yapılacak görüşmelerle göç öncesi, sırası ve sonrasında ne tür sorunlar yaşadıkları ve bu tür sorunları aşmak için ne tür girişimlerde buldukları belirlenmelidir. Aynı şekilde aşmak zorunda kaldıkları ancak başarısız oldukları konuların neler olduğu ve bu süreçteki ihtiyaçlarının detaylı analizinin yapılması göç yönetimi açısından da bir gerekliliktir. Göçmen ergenlerin gelişim dönemleri açısından göç sürecinin değerlendirildiği ve farklı dinamikler açısından sürecin ele alındığı çalışmaların yapılması da bu süreçteki olası risklerin tespiti açısından önemlidir. Örneğin göç süreciyle birlikte ailelerinden uzaklaşarak süreci tek başlarına yaşamak zorunda kalan ergenlerin deneyimledikleri psikolojik, kültürel vb. sorunların gelişimleri üzerindeki etkilerinin belirlenmesinin göçmen refahı alanına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşları, kamu ve özel iş birliğiyle yapılabilecek bilgilendirme etkinlikleri bu konuda toplum bilincinin artırılmasını da sağlayabilir. Bu şekilde ergenlerin göç süreciyle birlikte yerel toplumdan destek alarak süreci daha kolay atlattığı sağlanabilir. Bunun için de göç sürecinin göçmen ergen ve yerel toplum açısından değerlendirildiği daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar %50, 2. Yazar % 50 oranında katkıda bulunmuştur.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Göç sürecinde ergen olmak” başlıklı makale çalışmamız ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Adams, G. R., & Marshall, S. K. (1996). A developmental social psychology of identity: Understanding the person-in-context. *Journal of adolescence*, 19(5), 429-442.
- Altınsoy, Y. (2016). *Ergenlerde umutsuzluk ve boyun eğici davranışlar ilişkisinin incelenmesi* (Master's thesis, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul.
- Altunterim, Z. (2020). *Çocukluk Çağı Ohumsuz Yaşantılarına Maruz Kalmış Yetişkin Bireylerin, Kontrol Odağı ve Stresle Başa Çıkma Tarzlarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.
- Akhtar, S. (1999). *Immigration and identity: Turmoil, treatment and transformation*. Northvale, NJ: Jason Aronson
- Atalan-Ergin, D. & Akgül, G. (2021) Academic Well-Being of Immigrants with Pre-Migration War Traumas: The Role of Parents, Teachers and Language Proficiency, *The American Journal of Family Therapy*, Doi: 10.1080/01926187.2021.2015724
- Atalar, U. & Duran, R. (2021). Avrupa'daki göçmen kadınların kimlik algıları. Bekir Gündoğmuş (Ed.) *Göçün 60. Yılında Avrupa'da Türk Toplumunu: Kimlik, Uyum ve Katılım* içinde (ss.135-163). Ankara: Nobel Yayınevi
- Aydin, H., & Kaya, Y. (2019). Education for Syrian Refugees: The New Global Issue Facing Teachers and Principals in Turkey. *Educational Studies*, 1–26. Doi:10.1080/00131946.2018.1561454
- Aydoğmuş-Ördem, Ö. (Çev.) (2016). Göçmen aileler ve çocukları: *Uyum ve kimlik oluşumu*, 28-40.
- Bahadır, H., & Demiral, Y. (2019). Suriye'den Türkiye'ye zorunlu göç hareketi ve çocuk işçiliği, *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 4(3), 389-397.
- Betancourt T. S, Newnham E A, Birman, D, Lee R, Ellis, B, H, Layne, C. M. (2017). Comparing Trauma Exposure, Mental Health Needs, and Service Utilization across Clinical Samples of Refugee, Immigrant, and U.S.-Origin Children. *Journal Trauma Stress*, 30(3), 209–218.
- Bilgin, O. (2011). *Ergenlerde Özgüven Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi), Sakarya.
- Chambers C.V. (1995). Childhood and adolescence. In: “*Textbook of Family Practice*” (634-659). (ed) Rakel RE 5th ed. Philadelphia: W.B. Saunders Company.

- Christenson, S. L. (2004). The family-school partnership: An opportunity to promote the learning competence of all students. *School Psychology Review*, 33 (1), 83-104.
- Çağırkan, B. (2016). Göç, Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplular, Yeni Kimlikler. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 5 (8), 2613-2623.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 67-91.
- Çelik, M.Y., Şen, A.T., Usta, H., & Usta, S.E. (2018). Avrupa Birliğinin Göç/Mülteci Politikası Ve Sığınmacıların Ekonomik, Sosyal Ve Kamusal İletişim Sorunları: Kastamonu Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 296-315.
- Çelik, D. (2020). *Ergenlik çağındaki Suriyeli mülteci çocuklarda kimlik ve aidiyet duygusu: Kocaeli örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, İ. (2016). Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15 (4), 1001-1016.
- Çoban-Keneş, H. (2019). Türkiye’de Zorunlu Göç Mağduru Çocuklar: Çatışmalar ve Yıkımlar Nedeniyle “Kendi Evinde Mülteci Olmak”. *Mülkiye Dergisi*, 43 (3), 625-656.
- Dangmann, C., Solberg, Ø., & Andersen, P. N. (2021). Health-related quality of life in refugee youth and the mediating role of mental distress and post-migration stressors. *Quality of Life Research*, 30 (8), 2287–2297. Doi:10.1007/s11136-021-02811-7
- Demirbaş, H. & Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21 (1), 11-24. Doi: 10.1501/Kriz_0000000334
- Deniz, M. E. (2007). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Etkinlikleri (Adölesan Sağlığı II) Sempozyum Dizisi No:63. Erişim Adresi: <http://www.ctf.edu.tr/Stek/pdfs/63/6302.pdf> Erişim Tarihi:27.04.2022
- Doğan, A. (2020). Göçmen Çocuk ve Ergenlerin Uyum Sürecini Etkileyen Risk ve Koruyucu Faktörler. A. Doğan, & D. Kağnıcı (Ed.), *Göçmen Çocuk ve Ergenler: Kültürleşme, Uyum ve Eğitim* içinde (s. 27-55). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ergin, E. (2020). Göçmen ve mültecilerin psikososyal gereksinimleri. S. Buz & H. Çevik (Ed.), *Göç ve Entegrasyon* içinde (s.75-97) Ankara: NİKA Yayınevi.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. W. W. Norton & Company

- Erikson E.H., & Erikson, J.M. (1997) *The life cycle completed: Extended Version*. New York: Norton
- Eroğlu, Z. (2020a). Hak öznesi olarak göçmenler, mülteciler, sığınmacılar: insan hakları perspektifinden bir değerlendirme. S. Buz & H. Çevik (Ed.), *Göç ve Entegrasyon* içinde (s.51-73) Ankara: NİKA Yayınevi.
- Eroğlu, M. (2020b). Etnik Kimlik, Savaş ve Göç Olgularının Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Psikolojik Etkileri. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 4 (1), 94-105. Doi: 10.38015/sbyy.721964
- Erol, M., Özdemir, F. & Erol, A. (2021). Sınıf Öğretmenlerine Göre Göçmen Çocukların Kayıp Nesil Olmaları Altında Yatan Nedenler. *Milli Eğitim Dergisi*, Türkiye’de ve Dünyada Göçmen Eğitimi, 475-496. Doi: 10.37669/milliegitim.930329
- Eslek, D., & Yılmaz-Irmak, T. (2018). Ekolojik Sistemler Kuramı Çerçevesinde Göçmen Çocuklar ve Oyunları Üzerine Bir Derleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (3), 347-362.
- Farley, T., Galves, A. L., Dickinson, L. M., & Perez, M. D. J. D. (2005). Stress, coping, and health: a comparison of Mexican immigrants, Mexican-Americans, and non-Hispanic whites. *Journal of immigrant health*, 7 (3), 213-220.
- Global Migration Group (2014). Migration and Youth: Challenges and Opportunities. UNICEF, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227720>
- Gutmann, M. T., Aysel, M., Özlü-Erkilic, Z., Popow, C., & Akkaya-Kalayci, T. (2019). Mental health problems of children and adolescents, with and without migration background, living in Vienna, Austria. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 13 (1). Doi: 10.1186/s13034-019-0295-y
- Gül, S.K. & Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 79-101.
- Gümüştin, D. (2017). Mülteci çocukların eğitimi ve uyumlarına yönelik yapılan müdahale programları üzerine bir derleme. *Nesne*, 5 (10), 247-264.
- Gürses, İ, Kılavuz, M. (2011). Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 153-166
- Hernandez, D. J., Macartney, S., & Blanchard, V. L. (2010). Children of immigrants: Family and socioeconomic indicators for affluent countries. *Child Indicators Research*, 3 (4), 413-437.

- Hettich, N., Seidel, F. A., & Stuhmann, L. Y. (2020). Psychosocial Interventions for Newly Arrived Adolescent Refugees: A Systematic Review. *Adolescent Research Review*, 5 (2), 99–114. Doi:10.1007/s40894-020-00134-1
- Heyneman, S.P. (2005). Student background and student achievement: What is the right questions? *American Journal of Education*, 78, 25-38.
- Hodes, M. (2000). Psychologically distressed refugee children in the United Kingdom. *Child Psychology & Psychiatry Review*, 5 (2), 57–68.
- Ingleby, D. ve Watters C. (2002). Refugee children at school: Good practices in mental health and social care. *Education and Health*, 20 (3), 43–45.
- IOM-International Organization For Migration (2020). *World migration report 2020*. Geneva: International Organization for Migration
- Jensen, B. T. (2007). Understanding immigration and psychological development: A multilevel ecological approach. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 5 (4), 27-48.
- Kanar, H. E., & Doğan, C. (2020). Göç ve Göçmen Kavramlarından Hareketle, Bulgaristan'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Yapılan Kitleli Göçler, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (3), 90-101.
- Karaça, Z. N. (2017). Suriyeli Mülteci Gençlerde Kimlik Sorunu/Karmaşası (Araştırma 42). İNSAMER (İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi). https://www.insamer.com/tr/suriyeli-multeci-genclerde-kimlik-sorunu-karmasasi_759.html Erişim Tarihi: 27.04.2022
- Karaman, H.B. & Bulut, S. (2018). Göçmen çocuk ve ergenlerin eğitim engelleri, psikolojik sorunları ve çözüm önerileri üzerine bir araştırma, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40 (2), 393-412.
- Karataş, K., Adıgüzel, Y., & Ünal, A. Z. (2018). Göç travması. M. Baloğlu ve E. Göv. (ed.). *Psikososyal güçlendirici destek programı* içinde. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kim, J. H, Nicodimos, S, Kushner, S. E, Rhew, I. C, McCauley, E, Vander Stoep, A. (2018). Comparing Mental Health of US Children of Immigrants and Non-Immigrants in 4 Racial/Ethnic Groups. *Journal School Health*, 88, 167-175.
- Kulaksızoğlu, A. (2019). *Ergenlik psikolojisi* (Geliştirmiş 21. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Künüroğlu, F. (2020). Göç, kültürleşme süreçleri ve psiko-sosyal uyum. A. Doğan, & D. Kağnıcı (Ed.), *Göçmen Çocuk ve Ergenler: Kültürleşme, Uyum ve Eğitim* içinde (s. 1-25). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Lee, E.S. (1966). A theory of migration, *Demography*, 3(1), 47-57.

- Li, M. (2015). Pre-migration Trauma and Post-migration Stressors for Asian and Latino American Immigrants: Transnational Stress Proliferation. *Social Indicators Research*, 129 (1), 47–59. Doi:10.1007/s11205-015-1090-7
- Lordođlu, K. & Aslan, M. (2018). Görünmeyen göçmen çocukların işçiliği: Türkiye’deki Suriyeli çocuklar, *Çalışma ve Toplum*, 2, 715-732.
- Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology* (pp. 159–187). New York: Wiley.
- Meca, A., Rodil, J. C., Paulson, J. F., Kelley, M., Schwartz, S. J., Unger, J. B., ... Zamboanga, B. L. (2019). Examining the Directionality Between Identity Development and Depressive Symptoms Among Recently Immigrated Hispanic Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*. 48 (11), 2114–2124. Doi: 10.1007/s10964-019-01086-z
- Morsünbül, Ü. (2010). Ergenlikte kimlik gelişimini açıklayan yaklaşımlar/modeller: Ergen ruh sağlığı açısından sonuçları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17 (2), 105-111.
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., & Tantaros, S. (2011). Parent-adolescent conflict and adolescents' adaptation: A longitudinal study of Albanian immigrant youth living in Greece. *International Journal of Developmental Science*, 5(1-2), 57-71. doi.org/10.3233/DEV-2011-11074
- Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chrysoschoou, X., Sam, D. L., & Phinney, J. (2012). Positive immigrant youth adaptation in context: Developmental, acculturation, and social-psychological perspectives. In A. S. Masten, K. Liebkind, & D. J. Hernandez (Eds.), *The Jacobs Foundation series on adolescence. Realizing the potential of immigrant youth* (p. 117–158). Cambridge University Press. doi.org/10.1017/CBO9781139094696.008
- Motti-Stefanidi, F., & Masten, A. S. (2017). A resilience perspective on immigrant youth adaptation and development. In N. J. Cabrera & B. Leyendecker (Eds.), *Handbook on positive development of minority children and youth* (p. 19–34). Springer Science + Business Media. doi.org/10.1007/978-3-319-43645-6_2
- Paat, Y. F. (2013). Working with immigrant children and their families: An application of Bronfenbrenner's ecological systems theory. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 23(8), 954-966. doi.org/10.1080/10911359.2013.800007
- Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E., & Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3 (2), 10-16.
- Patel, S. G., Staudenmeyer, A. H., Wickham, R., Firmender, W. M., Fields, L., & Miller, A. B. (2017). War-exposed newcomer adolescent immigrants facing daily life stressors in the United States. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 120–131. Doi: 10.1016/j.ijintrel.2017.03.002

- Piaget, J. (1972). *The moral judgement of the child* (M.Gabain, Çev.). London: Routledge&Kegan Paul Ltd (Orijinal eserin yayın tarihi: 1932).
- Perez, R. (2016). Effects of immigrations during adolescence on mental health and well-being. *Issues in Mental Health Nursing*, 37(10), 765-768. doi.org/10.3109/01612840.2016.1142032
- Perreira, K. M., & Ornelas, I. (2013). Painful Passages: Traumatic Experiences and Post-Traumatic Stress among U.S. Immigrant Latino Adolescents and their Primary Caregivers. *International Migration Review*, 47(4), 976–1005. Doi:10.1111/imre.12050
- Philipp, J., Zeiler, M., Waldherr, K., Truttmann, S., Dür, W., Karwautz, A. F. K., & Wagner, G. (2018). Prevalence of emotional and behavioral problems and subthreshold psychiatric disorders in Austrian adolescents and the need for prevention. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. Doi:10.1007/s00127-018-1586-y
- Prevo, M. J. L., Malda, M., Mesman, J., & van IJzendoorn, M. H. (2016). Within- and Cross-Language Relations Between Oral Language Proficiency and School Outcomes in Bilingual Children With an Immigrant Background. *Review of Educational Research*, 86(1), 237–276. Doi:10.3102/0034654315584685
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the statistical society of London*, 48(2), 167-235.
- Rosner, R., Eberle-Sejari, R., Ganser, H. G., Goldbeck, L., & Hagl, M. (2017). Evaluation eines migrationsspezifischen Angebots im Case Management von Kindern und Jugendlichen mit Therapiebedarf nach Misshandlung, Missbrauch oder Vernachlässigung. *Kindheit und Entwicklung*, 26 (4).
- Rousseau, C., Beaugard, C., Daignault, K., Petrakos, H., Thombs, B. D., Steele, R., ... Hetcham, L. (2014). A cluster randomized-controlled trial of a classroom-based drama workshop program to improve mental health outcomes among immigrant and refugee youth in special classes. *PloS One*, 9(8), 1-9.
- Sirkeci, İ. & Göktuna-Yaylacı, F. (2019). Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar. İçinde: Göktuna Yaylacı F (Der.), *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye’de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*, Londra: Transnational Press London, 15-38.
- Staudenmeyer, A., Macciomei, E., Del Cid, M., & Patel, S. G. (2016). Immigrant youth life stressors. *Psychotherapy for immigrant youth*, 3-24.

- Stewart, J. (2012). Transforming schools and strengthening leadership to support the educational and psychosocial needs of war-affected children living in Canada. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education*, 6(3), 172-189.
- Streeck-Fischer, A. (2019). Between Borderland and Borderline: Adolescent Migrants in Crisis – Understanding and Treating. *Adolescent Psychiatry*, 09. Doi:10.2174/2210676609666190415144153
- Şimşek, D. (2016). *Ulus aşırı kimlikler: Londra’da Kıbrıslı Türk, Kürt ve Türk göçmen çocuklar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Thurston, W. E. (2003). Gendered Expectations: Migration and Stress Among Women. Presentation to the 8th International Metropolis Conference, Vienna, Austria, September 18.
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme, *Tesam Akademi Dergisi*, 2 (2), 42-45.
- UNCHR [Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği] (2020). Küresel Eğilimler: 2019’da Zorla Yerinden Edilme. UNCHR. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/globaltrends2019/> Erişim Tarihi: 27.04.2022
- Ünver, H., Çeri, V., & Perdahlı Fiş, N. (2021). An overview of the mental and physical health status and post-migration psychosocial stressors of refugee toddlers and preschoolers. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*. Doi: 10.1111/jcap.12340
- Vural-Yüzbaşı, D. (2020). Göçmen ve mülteci çocuklara yönelik müdahale programları. A. Doğan, & D. Kağmıcı (Ed.), *Göçmen Çocuk ve Ergenler: Kültürleşme, Uyum ve Eğitim* içinde (s. 187-210). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yabancı, A., Kurt, M., Öz, N., Özdemir, M. & Aydın, R. (2021). Pandemi Sürecinde Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Düzeyi ve Kimlik Karmaşası İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (8), 0-0.
- Yalın-Sapmaz, Ş., Uzel-Tanrıverdi, B., Öztürk, M., Gözaçanlar, Ö., Yörük-Ülker, G. ve Özkan, Y. (2017). Immigration-related mental health disorders in refugees 5-18 years old living in Turkey. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 13, 2813-2821. Doi: 10.2147/NDT.S150592
- Yüncü, Z., Pala, S., Kabasakal, Z. T., Kesebir, S., & Özbaran, B. (2015). Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde ebeveyn kabul reddi ve kimlik statüleri. *Literatür Sempozyum*, 7, 23-31.
- Walker, J., Venta, A., & Galicia, B. (2020). Who is Taking Care of Central American Immigrant Youth? Preliminary Data on Caregiving Arrangements and Emotional-Behavioral Symptoms Post-Migration. *Child Psychiatry & Human Development*. Doi: 10.1007/s10578-020-01002-8

Zastrow, C., Kirst-Ashman, K. K., & Hessenauer, S. L. (2019). *Empowerment series: understanding human behavior and the social environment*. Cengage Learning.

Extended Abstract

Migration is an important phenomenon that deeply affects the lives of adolescents and paves the way for many emotional and behavioral problems (Vural-Yüzbaşı, 2020: 187) and brings along various risks for adolescents as well as common difficulties for all population groups. For example, for those who participate in irregular migration, there are various risks such as exploitation, human trafficking, exclusion, detention and deportation. Young women and girls are exposed to human rights violations such as child marriage, sexual exploitation, violence and unpaid employment. During the migration journey, young migrants may experience more isolation, exclusion and insecurity due to losing their social networks, going on a migration journey without the care and protection of their parents. After migration, exposure to xenophobia or discrimination, lack of command of the new language, insufficient knowledge about different cultural norms, laws and regulations, and lack of information about accessing rights in the new country can increase their disadvantages (Global Migration Group, 2014).

Whatever the reason for the migration is, it is a fact that this event affects children and adolescents in the early period more than adults (Karaman and Bulut, 2018: 401). Adolescents can be a part of the migration process with the decisions taken by their parents against their will, they can be left unaccompanied as a result of losing their families in environments such as civil war and conflict, they have to face different risks such as disruption of their education, loss of family, separation from their social environment, and being more open to diseases due to age (Sirkeci and Göktuna-Yaylacı, 2019: 10). Although it is argued that forced migrations have deeper effects on the mental health and psychosocial status of the individual, leaving the place where they live, regardless of the reason, affects the individual negatively in many ways (Ergin, 2020: 75). These negative experiences also differ in the periods before, during and after migration.

Migrant adolescents are faced with the magnitude and traumatic effects of the events leading to the decision to migrate in the pre-migration process and are negatively affected by it. With the decision to migrate, the uncertainties in the migration process, the fear of not finding a place to stay, and the anxiety of survival create psychological pressure on adolescents (Erol, Özdemir and Erol, 2021: 488). The point that comes to the fore here is the supportive mechanisms that the receiving country will take action against these groups. It is thought that the creation of training and counseling programs that will support immigrant adolescents and their families' acceptance of the new social structure and contribute to this process will contribute to the process. It is of great importance that education and counseling programs are prepared and implemented by considering the developmental stages of immigrant adolescents. In addition, the implementation of these intervention programs by various non-governmental organizations, local governments and educational institutions, especially public institutions, will also support the process. Adolescents who are in the process of identity formation can be helped to have more self-confidence and a positive sense of belonging with practices that include all such systems in which the individual is involved. Such practices involve all systems around the individual in the process and manage the process from a multiple perspective.

In the migration process, especially when it comes to forced migration and going a long distance, the dangers of the road, exposure to ill-treatment on the road are important in understanding the effects of migration on the individual (Ergin, 2020: 80). The fact that adolescents are more vulnerable than adults during the migration process makes them an open target against possible threats. If there is a loss of parents during the journey, this situation leaves the adolescents alone against possible risks and causes the difficulties experienced to be multiplied. Parental losses, separation from family-caregivers and peers, witnessing torture against family members, exposure to violence, harsh living conditions, malnutrition and uncertainties about the future are among the sources of stress for adolescents. (Sirkeci and Göktuna-Yaylacı, 2019: 67-68). Such sources of stress can turn into physiological or psychological problems due to the inadequacy of adolescents' coping mechanisms with stress. (Farley, Galves, Dickinson and Perez, 2005; Thurston, 2003).

Immigrants, who have to leave the geography they live in and move to a new geography for various reasons, face different difficulties in this process. When migration takes place in accordance with more advantageous regions, the social status and social roles of immigrants can be positively affected, and adolescents who cannot benefit from education and health opportunities before migrating can have the opportunity to benefit from education and health opportunities in a better way (Eslek and Yılmaz-Irmak, 2018: 348). Immigrants in this situation are also positively supported at the point of their development as they encounter better opportunities. However, the cultural differences and economic conditions between the region and the new region determine the effect level of this process. (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019: 68). In cases where social differences are high, the adaptation of the individual to the new social structure becomes more difficult and different problems arise. Adolescents who somehow manage to overcome the difficulties they inevitably encounter with the migration process show a positive individual development. The level of difficulties experienced by adolescents before, during and after migration is also important in the management of this process. For example, the intensity of the traumatic processes experienced before migration may have different effects on the identity development of adolescents in the post-migration process.

It is thought that it will be useful to carry out studies that will examine the problems encountered before, during and after the migration in detail, in terms of adolescent immigrants and identifying the problems that adolescents experience in this process. In particular, interviews with immigrant adolescents and their families who have experienced the process can contribute positively to the process by determining what kind of problems they have before, during and after migration and what kind of initiatives they take to overcome such problems.

